

ЗАЦВЕРДЖАНА
Пастанова
Міністэрства адукацыі
Рэспублікі Беларусь
29.07.2025 № 134

Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце
«Беларуская літаратура»
для X–XI класаў устаноў адукацыі,
якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі
з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання
(базавы ўзровень)

ГЛАВА 1

АГУЛЬНЫЯ ПАЛАЖЭННІ

1. Дадзеная вучэбная праграма па вучэбным прадмеце «Беларуская літаратура» (далей – вучэбная праграма) прызначана для вывучэння на базавым узроўні вучэбнага прадмета «Беларуская літаратура» ў Х–ХІ класах устаноў адукацыі, якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі.

2. Дадзеная вучэбная праграма разлічана на:

Х клас – 51 вучэбная гадзіна (у першым паўгоддзі навучальнага года – 2, у другім паўгоддзі – 1 гадзіна на тыдзень);

ХІ клас – 51 вучэбная гадзіна (у першым паўгоддзі навучальнага года – 1, у другім паўгоддзі – 2 гадзіны на тыдзень).

3. Мэта вывучэння вучэбнага прадмета «Беларуская літаратура» – далучэнне вучняў да мастацтва слова ў кантэксце духоўнага і сацыяльна-гістарычнага жыцця народа і фарміраванне на гэтай аснове мастацкага мыслення, эстэтычных пачуццяў, чытацкай і маўленчай культуры, выхаванне чалавека з глыбокім гуманістычным і дэмакратычным светапоглядам, развітым пачуццём нацыянальнай і асабістай самапавагі, патрыёта, адданага агульначалавечым ідэалам, асобы з выразна выяўленымі творчымі схільнасцямі, здольнай успрыманне прыгожага выкарыстаць для выпрацоўкі стымулу маральнага, інтэлектуальнага і духоўнага развіцця.

4. Задачы вывучэння вучэбнага прадмета «Беларуская літаратура»:

фарміраванне ў вучняў ведаў і ўменняў, якія забяспечваюць самастойнае засваенне мастацка-эстэтычных, духоўна-маральных каштоўнасцей;

фарміраванне літаратурнай кампетэнцыі – сістэматызацыя ведаў пра літаратуру як цэласнасць, прадстаўленую ў выглядзе паняццяў і спосабаў дзейнасці;

фарміраванне культуралагічнай кампетэнцыі, развіццё ўяўленняў пра літаратуру як сацыякультурны феномен;

фарміраванне камунікатыўнай кампетэнцыі, якая раскрывае камунікатыўную прыроду тэксту, дзе наладжаны дыялог паміж героямі, аўтарам і чытачом, адзінкавым тэкстам і мноствам кантэкстаў;

фарміраванне культуратворчай кампетэнцыі – сістэмы цэласных аперацыянальных комплексаў розных відаў творчай дзейнасці, гэта значыць, навучанне дзейнасці праз уключэнне ў гэту дзейнасць.

5. Рэкамендаваныя метады і прыёмы навучання і выхавання: семінары, дыспуты, чытацкія канферэнцыі, праекты. Метады навучання ў сваёй сукупнасці спрыяюць праяўленню ўсіх функцый літаратуры: пазнавальнай, выхаваўчай, эстэтычнай, эўрыстычнай, камунікатыўнай, геданістычнай.

Накіраванасць методыкі на рэалізацыю толькі адной з іх, напрыклад, пазнавальнай, аслабляе ўздзеянне літаратуры на асобу вучня. Агульным патрабаваннем да ўсіх метадаў навучання з'яўляецца зарыентаванасць на эстэтычную сутнасць літаратуры, яе мастацкую спецыфіку. Умелае спалучэнне метадаў навучання з задачамі грамадзянскага, патрыятычнага выхавання робіць працэс спасціжэння ведаў яшчэ больш мэтанакіраваным і выніковым. Назапашванне маральных і эстэтычных уражанняў, наступная іх сістэматызацыя і абагульненне, тэарэтычнае асэнсаванне ўзбагачаюць жыццёвы вопыт вучняў, уплываюць на іх духоўна-інтэлектуальнае сталенне.

Структура ўрокаў беларускай літаратуры і іх форма абумоўліваюцца мэтавымі ўстаноўкамі, узростам вучняў, мастацкай своеасаблівасцю твора, этапамі яго вывучэння. Гутарка і лекцыя, чытанне і абагульненне, аналіз і сачыненне, абарона праектаў і завочная экскурсія, «паэтычная хвілінка» і работа з вучэбным дапаможнікам – усе гэтыя формы навучання маюць сваю спецыфіку, якая праяўляецца ва ўнутранай логіцы разгортвання ўрока, і забяспечваюць такія яго якасці, як цэласнасць, навучальная, выхаваўчая і развіццёвая накіраванасць, праблемнасць, дзейнасны характар, дыялагічнасць.

Мэтазгодна спалучаць франтальныя, групавыя, парныя і індывідуальныя формы навучання.

Выбар форм і метадаў навучання і выхавання вызначаецца педагагічным работнікам самастойна на аснове мэт і задач вывучэння пэўнай тэмы, сфармуляваных у дадзенай вучэбнай праграме патрабаванняў да вынікаў вучэбнай дзейнасці вучняў з улікам іх узростаў і індывідуальных асаблівасцей.

Асноўныя віды дзейнасці: аргументаванне ўласных ацэнак падзей, дзеянняў і ўчынкаў герояў; асэнсаванае чытанне мастацкіх, навукова-папулярных і публіцыстычных тэкстаў; характарыстыка (індывідуальная, параўнальная, групавая) герояў твора; складанне плана ўласнага выказвання; напісанне сачыненняў розных відаў па вывучаных творах; разгорнуты адказ на пытанне з элементамі характарыстыкі літаратурнага героя, адказ на праблемнае пытанне; вуснае слоўнае маляванне; напісанне водгуку на самастойна прачытаны літаратурны твор, твор выяўленчага мастацтва, кінафільм або тэлеперадачу; пераказ (выбарачны, падрабязны, творчы) эпічнага твора ці ўрыўка з яго; выкананне творчых заданняў; выразнае чытанне мастацкіх твораў розных жанраў; даклад, паведамленне, рэферат на літаратурную тэму па адной ці некалькіх крыніцах; каменціраванне мастацкага тэксту; мастацкае расказванне; назіранне за мовай і асаблівасцямі будовы мастацкага твора; напісанне ўласных твораў (вершаў, казак, загадак, невялікіх апавяданняў, мастацкіх замалёвак, эсэ і падобных твораў); падрыхтоўка вуснага выказвання; рэцэнзія на

самастойна прачытаную кнігу, прагледжаныя кінафільм, тэлеперадачу, спектакль, твор жывапісу або музыкі; складанне тэзісаў, канспекта паводле літаратурна-крытычнага артыкула або лекцыі педагагічнага работніка; складанне бібліяграфіі па тэме, прапанаванай педагагічным работнікам; складанне плана (у тым ліку цытатнага) твора ці ўрыўка з яго; стварэнне ілюстрацый да літаратурнага твора і іх прэзентацыя; супастаўленне літаратурнага твора з яго інтэрпрэтацыяй у іншых відах мастацтва; супастаўленне мастацкіх твораў розных аўтараў; устанаўленне асацыятыўных сувязей літаратурнага твора з творамі іншых відаў мастацтва; чытанне і паўнавартаснае ўспрыманне мастацкіх твораў.

Са спіса твораў, прапанаваных для дадатковага чытання, педагагічны работнік выбірае тыя, выкарыстанне якіх ён лічыць найбольш дарэчным у пэўным класным калектыве, улічваючы індывідуальныя магчымасці вучняў і наяўнасць тэкстаў у бібліятэчным фондзе <1>.

Разгляд твораў рубрыкі «Мастацтва», якія выкарыстоўваюцца ў якасці ілюстрацыйнага матэрыялу, адбываецца з улікам выбару педагагічнага работніка. Дадатковыя гадзіны для знаёмства з такімі творамі вучэбнай праграмай не прадугледжаны.

Асобных урокаў на вывучэнне тэорыі літаратуры не адводзіцца. Праца па фарміраванні тэарэтычных паняццяў павінна праводзіцца ва ўзаемасувязі з вывучэннем канкрэтных мастацкіх твораў або перыядаў развіцця літаратуры.

Гадзіны, адведзеныя на творчыя работы, у тым ліку на навучальныя і кантрольныя сачыненні, педагагічны работнік размяркоўвае ў адпаведнасці з календарна-тэматычным планаваннем.

<1> Творы, прапанаваныя ў спісе для дадатковага чытання, можна знайсці ў кнігах серыі «Школьная бібліятэка», якія знаходзяцца ў бібліятэчным фондзе ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі.

6. Вынікам дасягнення мэт і задач літаратурнай адукацыі становяцца прадметныя кампетэнцыі: літаратурная, каштоўнасна-светапоглядная, маўленчая, камунікатыўная, культуралагічная і культуратворчая.

Вынікам фарміравання літаратурнай кампетэнцыі з'яўляецца засваенне вучнямі ведаў пра літаратуру як сістэму, сфарміраваных у выглядзе паняццяў і рэалізаваных у разнастайных спосабах дзейнасці.

Вынікам фарміравання каштоўнасна-светапогляднай кампетэнцыі павінна стаць агульная сістэма духоўна-маральных каштоўнасных арыентацый, нацыянальна-культурнай самаідэнтыфікацыі, гуманістычнага погляду на свет, павага вучняў да агульначалавечых каштоўнасцей.

Вынікам фарміравання маўленчай і камунікатыўнай кампетэнцый павінна стаць паспяховае ажыццяўленне вучнем маўленча-камунікатыўнай

дзейнасці, калі вучань з'яўляецца суб'ектам дзейнасці і зносін.

Вынікам фарміравання ў вучняў культуралагічнай кампетэнцыі павінна стаць усведамленне вучнямі літаратуры як феномена культуры, асэнсаванне імя нацыянальна-культурнай спецыфікі беларускай літаратуры ў адзінстве з сусветнай мастацкай культурай.

Вынікам рэалізацыі культуратворчай кампетэнцыі ў навучанні літаратуры з'яўляецца авалоданне не асобнымі базавымі ведамі, літаратурна-творчымі ўменнямі і навыкамі, а сістэмай цэласных аперацыянальных комплексаў розных відаў творчай дзейнасці, гэта значыць, навучанне ў дзейнасці праз уключэнне ў гэту дзейнасць.

Асобасныя вынікі засваення зместу адукацыйнай праграмы па вучэбным прадмеце «Беларуская літаратура» адлюстроўваюць асаблівасці развіцця асобы вучня і выяўляюцца ў тым, што вучань: праяўляе імкненне да фарміравання маральных каштоўнасных арыентацый і выкарыстоўвае іх у сваёй дзейнасці; валодае нацыянальнай самасвядомасцю, пачуццём патрыятызму; прымае каштоўнасці сямейнага жыцця і праяўляе адказнасць за сям'ю; праяўляе талерантнасць, гатоўнасць і здольнасць да ўзаемаразумення, дыялогу і супрацоўніцтва; кіруецца ў сваіх паводзінах прынятымі ў грамадстве маральнымі нормаў і агульначалавечымі каштоўнасцямі; дэманструе эстэтычнае стаўленне да свету, усіх сфер жыццядзейнасці грамадства; адчувае патрэбу ў самарэалізацыі і самаўдасканаленні; праяўляе эмацыянальную сталасць.

Метапрадметныя вынікі асваення адукацыйнай праграмы па вучэбным прадмеце «Беларуская літаратура» адлюстроўваюць гатоўнасць вучня да вучэбна-пазнавальнай дзейнасці, асваення ўніверсальных вучэбных дзеянняў і міжпрадметных паняццяў і выяўляюцца ў тым, што вучань: ажыццяўляе вучэбную дзейнасць на аснове сфарміраваных агульнавучэбных уменняў і навыкаў; устанаўлівае міжпрадметныя сувязі; валодае лагічнымі аперацыямі параўнання, аналізу, сінтэзу, абагульнення, класіфікацыі па рода-відавых прыкметах, устанаўлення аналогій і прычынна-выніковых сувязяў паміж фактамі і з'явамі, вызначэння паняццяў, мадэлявання, доказу і абвяржэння; валодае навыкамі розных відаў вучэбна-практычнай дзейнасці; здольны ўспрымаць і тлумачыць на аснове атрыманых ведаў і вопыту з'явы і падзеі паўсядзённага жыцця; ажыццяўляе самастойны пошук рацыянальных спосабаў рашэння практычных задач; умее ўзаемадзеінічаць у розных відах сумеснай вучэбна-пазнавальнай дзейнасці; умее весці дыялог, вырашаць праблемныя сітуацыі; прытрымліваецца этычных і маральных норм зносін і супрацоўніцтва; умее правільна, лаканічна і лагічна выкладаць свой пункт гледжання; можа аргументаваць уласную пазіцыю; крытычна ставіцца да свайго і чужога меркавання; самастойна арыентуецца ў розных крыніцах інфармацыі; крытычна ўспрымае інфармацыю, атрыманую з розных

крыніц, пісьменна інтэрпрэтуе і выкарыстоўвае яе ў адукацыйных і агульнакультурных мэтах; ажыццяўляе самастойны пошук метадаў вырашэння праблемных задач творчага характару; самастойна арганізуе сваю дзейнасць, плануе ўласнае інтэлектуальнае развіццё, прагназуе навучальныя дасягненні; умее вызначаць мэты свайго навучання, ставіць і фармуляваць новыя задачы ў вучэбна-пазнавальнай дзейнасці; суадносіць свае дзеянні з запланаванымі вынікамі, ажыццяўляе кантроль сваёй дзейнасці ў працэсе дасягнення мэты, выбірае найбольш эфектыўныя шляхі іх рэалізацыі, карэкціруе свае дзеянні ў адпаведнасці з сітуацыяй, якая змяняецца; праяўляе здольнасць да самакіравання вучэбнай дзейнасцю, рэфлексіі, самарэгуляцыі, самастойнага вызначэння прыярытэтных задач; матываваны на інавацыйную, стваральную дзейнасць.

ГЛАВА 2

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА ПРАДМЕТА. АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Х клас

Усяго 51 гадзіны:

на вывучэнне твораў – 44 гадзіны;

на навучальныя сачыненні – 2 гадзіны;

на кантрольнае сачыненне – 4 гадзіны;

на ўрокі па творах для дадатковага чытання – 1 гадзіна.

УВОДЗІНЫ (1 гадзіна)

Літаратура – спецыфічная форма пазнання жыцця народа, выяўлення мастацкага спосабу мыслення. Асноўныя этапы развіцця беларускай літаратуры.

Тэорыя літаратуры. Літаратурны працэс. Літаратурны напрамак (агульнае паняцце).

ДАЎНЯЯ ЛІТАРАТУРА (XI–XVIII стст.) (5 гадзін)

Літаратура эпохі Сярэдневякоўя (1 гадзіна). Агульная характарыстыка літаратуры Сярэдневякоўя (XI–XV стст.) (з абагульненнем раней вывучанага).

Кірыл Тураўскі. Словы. Казанні. Павучанні. Жыццё і літаратурна-асветніцкая дзейнасць К.Тураўскага. Пропаведзь маральнага ўдасканалення чалавека і грамадства, крытыка чалавечых заганаў. Высокае паэтычнае майстэрства К.Тураўскага (метафарызм, красамоўства, багацце

лексікі).

Тэорыя літаратуры. Жанры літаратуры Сярэдневякоўя: жыццё, летапіс, прадмова (паглыбленне паняццяў), хаджэнне, пропаведзь, слова (пачатковае паняцце).

Мастацтва. Скульптура: помнік Кірылу Тураўскаму ў Тураве (скульптар М.Інькоў, архітэктар М.Лук'янчык); М.Інькоў. «Кірыла Тураўскі»; І.Пратасеня. «Кірыла Тураўскі».

Літаратура эпохі Адраджэння (1 гадзіна). Агульная характарыстыка літаратуры эпохі Адраджэння (XVI ст.) (з абагульненнем раней вывучанага). Пашырэнне гуманістычнага светаўспрымання і светаадчування. Чалавек як мера каштоўнасца і прыгожага ў мастацтве. Эпоха Адраджэння ў Беларусі.

Францыск Скарына. Прадмова да ўсёй Бібліі, прадмова да кнігі Псалтыр. Развіццё беларускага кнігадрукавання (Сымон Будны, Васіль Цяпінскі і іншыя асветнікі) (1 гадзіна). Ф.Скарына – першадрукар і асветнік (з абагульненнем раней вывучанага). Пераклад і выданне кніг Бібліі. Імкненне Ф.Скарыны наблізіць кнігу да народа (старабеларуская мова, прадмовы, тлумачэнні). Вершатворчасць Ф.Скарыны. Рысы рэнесанснага гуманізму ў творчасці Ф.Скарыны.

Тэорыя літаратуры. Жанры літаратуры Адраджэння: прадмова (паглыбленне паняцця), пасляслоўе (пачатковае паняцце).

Мастацтва. Скульптура: З.Азгур. «Францыск Скарына»; А.Глебаў. Помнік Ф.Скарыну ў Полацку; помнік С.Буднаму ў Нясвіжы (скульптар С.Гарбунова, архітэктар Ю.Казакоў); А.Шатэрнік. «Мікола Гусоўскі». Жывапіс: І.Ахрэмчык. «Францыск Скарына»; Г.Вашчанка. «Роднае слова. Францыск Скарына»; Л.Шчамялёў. «Францыск Скарына. Вяртанне». Музыка: Д.Смольскі. Опера «Францыск Скарына». Кінамастацтва: «Я, Францыск Скарына...» (рэжысёр Б.Сцяпанаў).

Літаратура эпохі Барока (1 гадзіна). Агульная характарыстыка літаратуры барока (XVII–XVIII стст.). Асаблівасці беларускага барока, яго праявы ў літаратуры і іншых відах мастацтва. Палітычная сатыра і гісторыка-мемуарная проза («Прамова Мялешкі»). Вершатворчасць на беларускай мове (Сімяон Полацкі). Станаўленне беларускага тэатра (батлейка, школьная драма і інтэрмедія).

Літаратура эпохі Асветніцтва (1 гадзіна). Агульная характарыстыка літаратуры Асветніцтва (другая палова XVIII – пачатак XIX ст.). Рысы Асветніцтва ў беларускай літаратуры. Развіццё паэзіі і драматургіі.

Мастацтва. Архітэктура: Мірскі замак; Нясвіжскі палац. Жывапіс: партрэты Юрыя Радзівіла (XVI ст.), Януша Радзівіла (XVII ст.), Ежы Радзівіла (XVII ст.). Музыка: М.Агінскі. Паланэз «Развітанне з Радзімай».

Кінамастацтва: «Ветрык арэляў» (рэжысёр С.Гайдук); «Паланэз Агінскага» (рэжысёр Л.Голуб).

РАЗВІЦЦЁ НОВАЙ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ XIX СТ. (5 гадзін)

Агульная характарыстыка беларускай літаратуры XIX ст. (1 гадзіна). Асноўныя фактары станаўлення новай беларускай літаратуры (цікавасць да фальклору, народнага побыту, гістарычнага мінулага і традыцый). Пераважна ананімны характар бытавання твораў. Узнікненне камічных, бурлескных твораў (паэмы «Энеіда навыварат», «Тарас на Парнасе»). Дзейнасць студэнцкіх таварыстваў Віленскага ўніверсітэта.

Рамантызм у еўрапейскім і беларускім мастацтве слова канца XVIII – першай паловы XIX ст. як вядучы літаратурны напрамак (з абагульненнем раней вывучанага) (1 гадзіна). Перадумовы ўзнікнення рамантызму. Пошукі ідэалу ў мінулым, мастацкіх уяўленнях пра будучыню, апісаннях экзатычных зямель. Асаблівая ўвага да індывідуальнага свету чалавека. Роля А.Міцкевіча ў развіцці рамантызму на тэрыторыі Беларусі.

Ян Чачот. Вершы «Покуль сонца ўзыдзе...», «Да мілых мужычкоў», «На прыезд Адама Міцкевіча» (1 гадзіна). Звесткі пра жыццё і творчасць. Беларускамоўная творчасць. Маральна-этычная і сацыяльная праблематыка твораў Я.Чачота. Уплыў творчасці Я.Чачота на А.Міцкевіча.

Тэорыя літаратуры. Рамантызм як літаратурны напрамак.

Мастацтва. Архітэктура: палац у Снове (XIX ст.); сядзіба Ваньковічаў у Мінску (XIX ст.). Скульптура: В.Янушкевіч. Помнік Адаму Міцкевічу ў Навагрудку. Жывапіс: У.Пракапцоў. «А.Міцкевіч. Боль паэта»; Р.Вільчынскі. «Ян Чачот».

Францішак Багушэвіч. Паэма «Кепска будзе!» (2 гадзіны). Звесткі пра жыццё і творчасць (з абагульненнем раней вывучанага). Выкрыццё сацыяльнай несправядлівасці ў паэме «Кепска будзе!». Паказ жыццёстойкасці беларускага народа. Роля айчыма ў лёсе Аліндаркі. Матыў трагічнасці і безвыходнасці.

Тэорыя літаратуры. Рэалізм як літаратурны напрамак.

Мастацтва. Скульптура: З.Азгур. Помнік Францішку Багушэвічу ў Жупранах; К.Асадаў. «Францішак Багушэвіч» (скульптурны барэльеф). Жывапіс: Я.Ціхановіч. «Партрэт Францішка Багушэвіча».

ШЛЯХІ РАЗВІЦЦЯ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ ПЕРШАЙ ПАЛОВЫ XX СТ. (32 гадзіны)

Беларуская літаратура пачатку XX ст. (1 гадзіна). Агульная характарыстыка беларускай літаратуры пачатку XX ст. Роля газет «Наша доля», «Наша ніва» ў гісторыі айчыннай культуры і мастацтва слова. Фарміраванне класічных асноў беларускай літаратуры. Праявы мадэрнізму ў беларускай літаратуры. Прыход у літаратуру Янкі Купалы, Якуба Коласа,

Максіма Багдановіча, Цёткі, Алеся Гаруна, Максіма Гарэцкага, Вацлава Ластоўскага, Каруся Каганца, Ядвігіна Ш. і іншых аўтараў. Станаўленне беларускага прафесійнага тэатра.

Цётка. Вершы «Мае думкі», «Вера беларуса», «Мора» (1 гадзіна). Звесткі пра жыццё і творчасць. Патрыятычны змест лірыкі Цёткі, паэтызацыя непаўторнасці і хараства Бацькаўшчыны. Асноўныя матывы і пафас вершаў, іх рамантычна-сімвалічная вобразнасць. Яскравасць паэтычнага стылю: рытміка, інтанацыя, гукапіс, тропы, паэтычны сінтаксіс.

Мастацтва. Скульптура: А.Заспіцкі. Помнік Цётцы ў г. п. Астрына; А.Ліпень. Помнік Цётцы ў Шчучыне. Жывапіс: М.Купава. «Алаіза Пашкевіч (Цётка)»; І.Пратасеня. «Думы Цёткі»; Ф.Янушкевіч. «Роздум. А.Пашкевіч (Цётка)»; Л.Шчамялёў. «Родны край». Музыка: І.Лучанок. «Кася», «Як Лілея на Дунаі»; Ю.Семяняка. «Люблю мой сад...»; Д.Смольскі. «Арлы-брацці», «Вера беларуса», «Скрыпка».

Ядвігін Ш. Апавяданне «Дуб-дзядуля» (1 гадзіна). Звесткі пра жыццё і творчасць. Увага да праблем чалавечага быцця, сэнсу і каштоўнасці чалавечага існавання. Філасофскі сэнс твора «Дуб-дзядуля». Лірызм апавядання. Прытчавая аснова. Адметнасць творчай манеры Ядвігіна Ш.

Мастацтва. Жывапіс: А.Крывенка. «Пісьменнік, грамадскі і палітычны дзеяч Ядвігін Ш. (Лявіцкі Антон Іванавіч)».

Янка Купала. Драма «Раскіданае гняздо» (2 гадзіны). Звесткі пра жыццё і творчасць (з апорай на раней вывучанае). «Раскіданае гняздо». Сацыяльна-філасофскі змест п'есы. Асноўныя сюжэтныя лініі. Жанравыя асаблівасці, кампазіцыя, развіццё канфлікту. Галоўныя героі, матывы іх паводзін. Пошукі маладым пакаленнем рэальных шляхоў вызвалення Бацькаўшчыны. Праўда Сымона і праўда Зоські. Вобраз Старца як выразніка народнай маралі. Вобраз Незнаёмага ў сістэме дзеючых асоб п'есы. Ідэйны сэнс Вялікага сходу. Рэалізм твора, сімвалічнасць яго назвы. Сцэнічнае ўвасабленне п'есы. Значэнне творчасці Янкі Купалы ў беларускай літаратуры.

Мастацтва. Скульптура: А.Анікейчык. Помнік Янку Купалу ў Ляўках; кампазіцыя «Малады Купала» ў Акапах (скульптары А.Заспіцкі і Г.Мурамцаў, архітэктар Ю.Казакоў). Жывапіс: Д.Полазаў. «Партрэт Янкі Купалы». Тэатральнае мастацтва: спектакль «Раскіданае гняздо» (Нацыянальны дзяржаўны акадэмічны драматычны тэатр імя М.Горкага; рэжысёр Б.Луцэнка). Кінамастацтва: «Раскіданае гняздо» (рэжысёр Б.Луцэнка).

Якуб Колас. Трылогія «На ростанях» (частка першая «У палескай глушы») (4 гадзіны). Звесткі пра жыццё і творчасць (з апорай на раней вывучанае). Трылогія «На ростанях». Гісторыя напісання і праблематыка, аўтабіяграфізм твора, яго сюжэтныя і кампазіцыйныя асаблівасці. Жанравая спецыфіка аповесці «У палескай глушы». Прататыпы галоўных

герояў. Вобраз Андрэя Лабановіча – беларускага інтэлігента, шукальніка ісціны, сэнсу жыцця. Народ і інтэлігенцыя ў творы. Жаночыя вобразы. Майстэрства Коласа-празаіка: псіхалагізм, багацце мовы, мастацкая дэталізацыя. «Палескі каларыт» твора. Месца і значэнне творчасці Якуба Коласа ў беларускай літаратуры.

Мастацтва. Жывапіс: Я.Кругер. «Партрэт Якуба Коласа». Музыка: І.Лучанок. «Роднаму краю»; У.Мулявін. «Каханне». Кінамастацтва: «Першыя выпрабаванні» (рэжысёр У.Корш-Саблін).

Максім Багдановіч. Вершы «Песняру», «Кніга», «Летапісец», «Мяжы», «Я хацеў бы спаткацца з Вамі на вуліцы...» (2 гадзіны). Звесткі пра жыццё і творчасць (з апорай на раней вывучанае). Погляды М.Багдановіча на прызначэнне паэта ў грамадстве. Зварот да культурна-гістарычнай спадчыны Беларусі. Філасофскі пачатак у лірыцы. Скіраванасць да агульначалавечых гуманістычных каштоўнасцей. Багацце духоўнага свету лірычнага героя. Рытмічная разнастайнасць і меладычнасць верша. Сувязь творчасці М.Багдановіча з класічнай спадчынай і сусветнай паэзіяй.

Тэорыя літаратуры. Верлібр.

Мастацтва. Скульптура: Л.Гумілеўскі. «Максім Багдановіч»; В.Янушкевіч. «Зорка Максіма Багдановіча» (бронза). Жывапіс: І.Рэй. «Шлях паэта». Музыка: песні і рамансы на словы паэта (кампазітары Л.Абіліёвіч, М.Аладаў, А.Багатыроў, У.Мулявін, І.Палівода, А.Туранкоў, Э.Тырманд).

Алесь Гарун. Вершы «Ты, мой брат, каго зваць Беларусам...», «Ідуць гады» (1 гадзіна). Звесткі пра жыццё і творчасць. Вызваленча-патрыятычныя матывы, агульначалавечыя каштоўнасці ў вершы «Ты, мой брат, каго зваць Беларусам...». Абвостранае пачуццё любові да радзімы. Праблемы сэнсу жыцця, прызначэння чалавека («Ідуць гады»). Філасафічнасць і публіцыстычнасць вершаў.

Беларуская літаратура 1920-х – 1930-х гадоў: агляд (1 гадзіна). Акывізацыя літаратурна-грамадскага руху і культурнага будаўніцтва ў 1920-я гады. Літаратурныя аб'яднанні «Маладняк», «Узвышша», «Полымя», БелАПП, іх роля ў гісторыі айчыннага пісьменства. Творчыя здабыткі і пошукі ў літаратуры 1920-х гадоў і іх спад у 1930-я гады пад уплывам ідэалагізацыі літаратурнага жыцця. Становішча, у якім апынуліся беларускія пісьменнікі ў 1930-я гады. Літаратура Заходняй Беларусі, яе сувязь з агульнанацыянальнай літаратурай (Уладзімір Жылка, Максім Танк і іншыя пісьменнікі).

Мастацтва. Скульптура: А.Грубэ. «Трактарыстка», «Беларус»; А.Арлоў. «Пагранічнік і калгасніца». Жывапіс: І.Ахрэмчык. «Падпісанне Маніфеста аб утварэнні БССР»; М.Філіповіч. «На Купалле», «Стары беларус з люлькай»; В.Бялыніцкі-Біруля. «Пачатак вясны». Музыка: опера «У пушчах Палесся» А.Багатырова.

Максім Гарэцкі. Аповяданне «Літоўскі хутарок» (1 гадзіна). Звесткі пра жыццё і творчасць (з абагульненнем раней вывучанага). «Літоўскі хутарок». Аўтабіяграфічнасць аповядання. Трагізм лёсу герояў. Антываенная скіраванасць твора. Чалавек і абставіны ў творы.

Тэорыя літаратуры. Аўтабіяграфізм і дакументалізм у літаратуры.

Мастацтва. Скульптура: М.Рыжанкоў. Помнік М.Гарэцкаму ў Мінску. Кінамастацтва: «Максім Гарэцкі. Прысады жыцця» (рэжысёр І.Калоўскі).

Змітрок Бядуля. Аповяданне «Бондар» (1 гадзіна). Звесткі пра жыццё і творчасць. «Бондар». Асэнсаванне праблемы мастака і мастацтва. Асуджэнне эстэтычнай неразвітасці, чэрствасці і абывакасці. Мастацкія адметнасці твора: сцісласць, драматызм, псіхалагізм.

Уладзімір Дубоўка. Вершы «О Беларусь, мая шыршына», «Залатая асенняя раніца...», «Родная мова, цудоўная мова!» (1 гадзіна). Звесткі пра жыццё і творчасць. Асноўныя матывы лірыкі. Паэтызацыя прыроды, кахання. Вобразнасць, багацце форм вершаў. Традыцыі фальклору ў лірыцы, уздзеянне паэзіі Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча на творчасць У.Дубоўкі.

Тэорыя літаратуры. Паэтычныя тропы (паглыбленне паняцця). Метанімія, сінекдаха, гіпербала, эўфемізм.

Мастацтва. Музыка: М.Шчаглоў-Куліковіч. «О Беларусь, мая шыршына»; М.Равенскі. «На прасторах сініх», «Ліпнёвы гімн». Жывапіс: П.Драчоў. Ілюстрацыі да выдання (Дубоўка, У. Выбраныя творы : у 2 т. – Мінск : Беларусь, 1965).

Кандрат Крапіва. Камедыя «Хто смяецца апошнім» (2 гадзіны). Звесткі пра жыццё і творчасць (з абагульненнем раней вывучанага). «Хто смяецца апошнім». Час напісання твора. Актуальнасць праблем, узнятых у камедыі. Канфлікт у п'есе. Маштабнасць сатырычных вобразаў Гарлахвацкага і Зёлкіна. Эвалюцыя характару Тулягі. Вобразы – носьбіты аўтарскай пазіцыі: Чарнавус, Левановіч, Вера. Раскрыццё характараў праз маўленне персанажаў. Сцэнічнае жыццё камедыі. Значэнне творчасці Кандрата Крапівы ў развіцці беларускай драматургіі.

Тэорыя літаратуры. Сатырычная камедыя. Канфлікт у драматычным творы.

Мастацтва. Кінамастацтва: «Кандрат Крапіва» (рэжысёр М.Купеева); «Загадкі дзеда Кандрата» (рэжысёр А.Леўчык); «Хто смяецца апошнім» (рэжысёр У.Корш-Саблін).

Міхась Зарэцкі. Аповяданне «Дзіўная» (1 гадзіна). Звесткі пра жыццё і творчасць. Адлюстраванне псіхалогіі людзей з новым светапоглядам у аповяданні «Дзіўная». Драматызм лёсу Шумавай. Маральная праблематыка, асэнсаванне вечнага і часовага ў творы. М.Зарэцкі – глыбокі псіхолаг.

Тэорыя літаратуры. Псіхалагізм у мастацкім творы (паглыбленне

паняцця).

Беларуская літаратура перыяду Вялікай Айчыннай вайны (1941–1945). Агляд (1 гадзіна). Антываенны пафас і вызваленчыя матывы беларускай літаратуры. Тэма Радзімы, яе будучыні. Паказ суровай праўды вайны, услаўленне мужнасці і гераізму народа-змагара, асуджэнне здрады Радзіме. Адлюстраванне трагедыі чалавека на вайне. Адметнасць творчасці беларускіх пісьменнікаў у гады вайны: перавага лірыкі, публіцыстыкі, сатыры. Пісьменнікі – удзельнікі Вялікай Айчыннай вайны: А.Куляшоў, П.Панчанка, А.Астрэйка, А.Бялевіч, У.Карпаў, М.Сурначоў і іншыя аўтары.

Мастацтва. Скульптура: М.Кандрацьеў. «Загінуўшых чакаюць вечна (удовы вайны)». Жывапіс: В.Грамыка. «Балада пра ваенную маладосць»; М.Савіцкі. «Партызанская мадонна»; М.Тарасікаў. «Брацкія магілы». Музыка: І.Лучанок. «Ёсць у горада слава гордая» (словы А.Вярцінскага).

Героіка-патрыятычны пафас ваеннай лірыкі (2 гадзіны).

Пятрусь Броўка. Звесткі пра жыццё і творчасць (з абагульненнем раней вывучанага). Лірыка. Агляд творчасці П.Броўкі перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Патрыятычны і грамадзянскі пафас твораў паэта. Выяўленне палымянай веры ў перамогу (верш «Спатканне»).

Аркадзь Куляшоў. Звесткі пра жыццё і творчасць (з абагульненнем раней вывучанага). Ваенная лірыка А.Куляшова. Суровая праўда ў паказе народнага подзвігу. Трагічнае і лірычнае, фальклорныя матывы ў баладзе «Над брацкай магілай».

Максім Танк. Звесткі пра жыццё і творчасць (з абагульненнем раней вывучанага). Адметнасць лірыкі перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Сцвярджэнне нязломнай духоўнай сілы беларускага народа ў вершы «Родная мова».

Кузьма Чорны. Раман «Пошукі будучыні» (3 гадзіны). Звесткі пра жыццё і творчасць (з абагульненнем раней вывучанага). «Пошукі будучыні» – буйны эпічны твор часоў вайны. Сацыяльна-філасофскі змест рамана. Асаблівасці сюжэтна-кампазіцыйнай будовы твора. Драматычны лёс ахвяр Першай і Другой сусветных войнаў. Аўтарская канцэпцыя будучыні беларускага народа. Няздзейсненыя мары старэйшага пакалення (Нявады, Сымона Ракуцкі). Тэма «скрадзенага дзяцінства». Выкрыццё ідэалогіі фашызму. Асуджэнне авантурысцкіх планаў графа Паліводскага і Густава Шрэдэра – новых прэтэндэнтаў на панаванне ва ўмовах акупацыі. Антываенны пафас рамана. К.Чорны – майстар мастацкай дэталі, партрэтнай і моўнай характарыстыкі, пейзажнай і бытавой замалёўкі, разгалінаванага сюжэта. Стылявыя адметнасці творчасці і псіхалагізм у прозе Кузьмы Чорнага.

Тэорыя літаратуры. Жанр рамана (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. Скульптура: З.Азгур. «Пісьменнік Кузьма Чорны».

Жывапіс: І.Ахрэмчык. «Партрэт К.Чорнага».

Беларуская літаратура пасляваенных дзесяцігоддзяў (1945–1965) (1 гадзіна). Патрыятычны і жыццесцвярджальны пафас творчасці, абумоўлены заканчэннем вайны, мірным будаўніцтвам. Тэмы вайны і адраджэння мірнага жыцця як цэнтральныя ў літаратуры. Вяртанне да класічных традыцый рэалістычнага мастацтва (проза І.Мележа, В.Быкава, Я.Брыля, А.Кулакоўскага, паэзія А.Вялюгіна, А.Пысіна, М.Аўрамчыка, К.Кірэенкі, А.Вярцінскага, драматургія К.Губарэвіча, А.Макаёнка). Здабыткі ў жанры паэмы (Максім Танк «Люцыян Таполя», П.Броўка «Голас сэрца») (твор на выбар педагагічнага работніка).

Пімен Панчанка. Вершы «Герой», «Родная мова», «Той дзень прапаў і страчаны навекі...», «Спарышы», «Крык сойкі» (2 гадзіны). Звесткі пра жыццё і творчасць. Лірыка. Патрыятычны пафас ваеннай паэзіі П.Панчанкі. Гераічнае і трагічнае ў вершы «Герой». Роздум пра сэнс жыцця, гарманічныя адносіны паміж людзьмі і наваколлем. Спавядальны характар, адкрытасць, шчырасць лірычнага пачуцця. Публіцыстычная заостранасць верша, разнастайнасць рытміка-інтанацыйнага малюнка, багацце сродкаў мастацкага выяўлення.

Мастацтва. Музыка: П.Падкавыраў. Фрагменты з вакальнага цыкла «Партызаны» (словы Янкі Купалы, Максіма Танка, Пімена Панчанкі). Жывапіс: М.Будавей. «Партрэт Пімена Панчанкі».

Іван Мележ. Раман «Людзі на балоце» (4 гадзіны). Звесткі пра жыццё і творчасць. «Людзі на балоце». Творчая гісторыя, тэматыка і праблематыка «Палескай хронікі». Нацыянальны характары ў рамане. Майстэрства раскрыцця ўнутранага свету галоўных герояў – Васіля Дзятла і Ганны Чарнушкі. Настойлівае імкненне Васіля да самасцвярджэння і незалежнасці, яго цярплівасць, працавітасць, разгубленасць у складаных жыццёвых абставінах. Драматычны лёс Ганны. Нетрадыцыйны падыход аўтара да раскрыцця псіхалогіі заможных сялян. Драматызм становішча Глушака ў час калектывізацыі. Чалавек і прырода ў творы. Псіхалагічнае майстэрства Мележа-празаіка. Нацыянальная самабытнасць творчасці І.Мележа і яе агульначалавечая значнасць.

Мастацтва. Жывапіс: Г.Вашчанка. «Маё Палессе»; А.Гараўскі. «Пінскія балоты»; Ю.Зайцаў. «Людзі Палесся». Кінамастацтва: «Людзі на балоце» (рэжысёр В.Тураў).

Паўтарэнне і падагульненне вывучанага за год (1 гадзіна).

Спіс твораў для завучвання на памяць

Максім Багдановіч. «Я хацеў бы спаткацца з Вамі на вуліцы...».

Уладзімір Дубоўка. «О Беларусь, мая шыпшына...».

Пімен Панчанка. «Герой».

Іван Мележ. Урывак з рамана «Людзі на балоце» (ад слоў «Як тая рабіна, цвіла ў гэтае лета Ганна...» і да слоў «...так і відаць – маладосць, сіла ў кожнай жылачцы!»).

Спіс твораў для дадатковага чытання

Гіём Апалінэр. Зборнік «Зямны акіян».
 Максім Гарэцкі. «Дзве душы».
 Анатоль Грачанікаў. Зборнік «Палессе».
 Уладзімір Жылка. «Хараство», «Няма збавення», «Максім Багдановіч».
 Уладзімір Дубоўка. Пераклады санетаў У.Шэкспіра.
 Міхась Зарэцкі. «Кветка пажоўкля».
 Зборнік «Іскры вечнага агню» (уклад. А.Васілевіч і іншыя аўтары).
 Лукаш Калюга. Апавяданні.
 Казімір Камейша. 2-3 вершы са зборніка «Курганны звон» (з серыі «Дзеці вайны»);
 Якуб Колас. «У глыбі Палесся», «На ростанях» (2-я і 3-я кнігі трылогіі «На ростанях»);
 Тодар Кляшторны. Вершы са зборніка «Кляновыя завеі».
 Кандрат Крапіва. «Мілы чалавек».
 Міхась Лынькоў. Апавяданні.
 Алесь Марціновіч. Зборнік «Хто мы, адкуль мы...».
 Андрэ Маруа. «Пакаранне золатам».
 Андрэй Мрый. «Запіскі Самсона Самасуя».
 Міхась Пазнякоў. «Хлеб для партызанаў».
 Язэп Пушча. Вершы са зборніка «Дні вясны».
 Эрнэст Хэмінгуэй. «Бывай, зброя!».
 Мікалай Чаргінец. «Вам – заданне» (пераклад А.Марціновіча).
 Міхась Чарот. Вершы.
 Ян Чачот. «Наваградскі замак».
 Кузьма Чорны. «Зямля».
 Стэфан Цвейг. «Нябачная калекцыя».

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці вучняў X класа

Ведаць:

аўтараў, назвы і змест праграмных твораў;
 этапы развіцця беларускай літаратуры;
 асноўныя эпохі і напрамкі развіцця літаратуры;
 асноўныя звесткі пра жыццёвы і творчы шлях пісьменнікаў;
 выяўленчыя сродкі мастацкай выразнасці мовы;
 звесткі па тэорыі літаратуры, неабходныя для аналізу мастацкага твора;

творы для завучвання на памяць;

умець:

выразна, у патрэбным тэмпе чытаць уголас літаратурны твор з улікам родавых, жанравых і стылявых адметнасцей на аснове самастойнай інтэрпрэтацыі аўтарскай пазіцыі;

вызначаць тэматыку, праблематыку літаратурнага твора;

характарызаваць літаратурнага героя;

аналізаваць прыёмы раскрыцця характару ў мастацкім творы;

выяўляць аўтарскую пазіцыю;

выяўляць асноўныя адметнасці стылю (творчай індывідуальнасці) пісьменніка;

аналізаваць і інтэрпрэтаваць мастацкі твор, выкарыстоўваючы звесткі па гісторыі і тэорыі літаратуры;

самастойна ацэньваць вывучаныя творы з улікам іх мастацкай спецыфікі і абгрунтоўваць гэту ацэнку;

суадносіць мастацкую літаратуру з грамадскім і культурным жыццём, раскрываць канкрэтна-гістарычны і агульначалавечы змест вывучаных літаратурных твораў;

весці дыялог па прачытаных творах, улічваць чужы пункт гледжання на твор і аргументавана адстойваць сваё меркаванне;

рыхтаваць разгорнуты адказ на праблемнае пытанне;

даваць водгук на самастойна прачытаны літаратурны твор і на творы іншых відаў мастацтва, выказваючы свае адносіны да герояў і падзей;

самастойна пісаць сачыненне на прапанаваную тэму;

рыхтаваць паведамленне, рэферат і іншыя работы;

складаць план і канспект літаратурна-крытычнага артыкула;

карыстацца рознага роду даведачна-інфармацыйнымі крыніцамі;

валодаць:

навыкамі абагульнення, сістэматызацыі і супастаўлення вывучанага, выяўлення адметных рыс характару герояў, тыповага ў іх паводзінах, стаўленні да жыцця;

уменнямі і навыкамі вуснага і пісьмовага маўлення, лагічнага выказвання думак, дастатковым запасам маўленчых сродкаў;

навыкамі параўнання літаратурных твораў з творамі жывапісу, музыкі, тэатра і іншых відаў мастацтва;

рознымі відамі літаратурна-творчай дзейнасці (напісанне сачынення, даклада, рэферата, водгуку, рэцэнзіі);

навыкамі работы з навукова-крытычнай і даведачнай літаратурай па пэўнай тэме (літаратурна-крытычныя артыкулы, слоўнікі, даведнікі, энцыклапедыі, інтэрнэт-рэсурсы).

Усяго 51 гадзіна:

на вывучэнне твораў – 44 гадзіны;

на навучальныя сачыненні – 2 гадзіны;

на кантрольнае сачыненне – 4 гадзіны;

на ўрокі па творах для дадатковага чытання – 1 гадзіна.

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА ПЕРЫЯДУ 1960-х – ПАЧАТКУ 1990-х ГАДОЎ (34 гадзіны)

Развіццё беларускай літаратуры ў 1960-х – пачатку 1990-х гадоў. Агляд (1 гадзіна). Літаратура ва ўмовах новай грамадскай сітуацыі. Значнасць гісторыка-сацыяльных пераўтварэнняў. Пашырэнне сферы мастацкага асэнсавання рэчаіснасці. Жанравыя і тэматычныя пошукі літаратуры, паглыбленне яе чалавеказнаўчага і гуманістычнага зместу. Узмацненне аналітызму ў даследаванні мінулага і сучаснасці. Антываенны пафас творчасці пісьменнікаў філалагічнага пакалення.

Узбагачэнне светабачання беларускіх паэтаў, жанравыя і стылявыя пошукі (Максім Танк, Пімен Панчанка, Аркадзь Куляшоў, Анатоль Вярцінскі, Яўгенія Янішчыц, Ніна Мацяш, Раіса Баравікова, Генадзь Пашкоў, Казімір Камейша і іншыя паэты). Грамадзянскасць і маральна-этычная скіраванасць пафасу паэтычнай творчасці. Павышаная цікавасць да філасофскіх праблем, складаных пытанняў чалавечага жыцця.

Тэматыка і праблематыка беларускай прозы (Васіль Быкаў, Іван Мележ, Іван Шамякін, Іван Навуменка, Міхась Стральцоў, Віктар Казько, Іван Пташнікаў, Алесь Адамовіч, Янка Брыль, Уладзімір Караткевіч, Генрых Далідовіч, Вячаслаў Адамчык, Віктар Карамазяў, Алесь Жук, Георгій Марчук і іншыя пражанікі).

Здабыткі ў жанрах драмы і камедыі (п'есы Андрэя Макаёнка, Міколы Матукоўскага, Аляксея Дударова, Георгія Марчука і іншых аўтараў). Праблемнасць, канфліктная аснова твораў беларускіх драматургаў.

Іван Шамякін. Раман «Сэрца на далоні» (4 гадзіны). Звесткі пра жыццё і творчасць (з абагульненнем раней вывучанага). «Сэрца на далоні». Праблематыка рамана. Маральна-этычная сутнасць аўтарскай пазіцыі. Рэтраспектыўны зварот да падзей вайны. Вастрэня канфлікту. Прынцыповасць і рашучасць Кірылы Шыковіча ў выкрыцці Гукана. Партызанскае мінулае Яраша. Вобраз кар'ерыста Гукана. Вобраз Зосі Савіч, яе лёс. Маладое пакаленне ў раманах. Няўстойлівасць жыццёвай пазіцыі Славіка Шыковіча. Складаны шлях духоўнага станаўлення Тараса. Праблема ўзаемаадносін бацькоў і дзяцей, неабходнасць выхавання маладога пакалення. Сімволіка назвы твора.

Мастацтва. Жывапіс: М.Будавей. «Партрэт Івана Шамякіна»; У.Масленікаў. «Мае бацькі ў маі 1945 года». Тэатральнае мастацтва: спектаклі «Сэрца на далоні», «І змоўклі птушкі» (па творах Івана Шамякіна). Кінамастацтва: мастацкія фільмы «Гандлярка і паэт» (рэжысёр С.Самсонаў), «Вазьму твой боль» (рэжысёр М.Пташук).

Андрэй Макаёнак. «Зацюканы апостал» (2 гадзіны). Звесткі пра жыццё і творчасць драматурга. «Зацюканы апостал». Жанравая адметнасць п'есы. Спалучэнне ў творы камічнага і трагічнага. Умоўнасць часу і месца дзеяння. Характарыстыка персанажаў, іх сімвалічнасць і падкрэсленая абагульненасць. Маральна-этычны змест камедыі, сцвярджэнне аўтарам духоўных агульначалавечых каштоўнасцей. Майстэрства Андрэя Макаёнка ў абмалёўцы характараў.

Тэорыя літаратуры. Жанр трагікамедыі (пачатковае паняцце).

Мастацтва. Жывапіс: М.Будавей. «А.Макаёнак». Тэатральнае мастацтва: спектакль «Зацюканы апостал» (рэжысёр Б.Луцэнка).

Янка Брыль. Лірычныя мініяцюры «Загадка», «Трохі пра вечнае» (1 гадзіна). Звесткі пра жыццё і творчасць пісьменніка (з абагульненнем раней вывучанага). Жанр міні-прозы ў творчасці Янкі Брыля. Паэзія «імгненняў жыцця». Сродкі стварэння мастацкага вобраза ў «малой прозе». Ідэя разнастайнасці жыцця і яго праяў у творчасці.

Тэорыя літаратуры: Лірычная проза (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. Жывапіс: М.Будавей. «Партрэт Я.Брыля».

Васіль Быкаў. Аповесць «Знак бяды» (5 гадзін). Звесткі пра жыццё і творчасць пісьменніка (з абагульненнем раней вывучанага). «Знак бяды». Актуальнасць маральна-філасофскай праблематыкі аповесці. Вастрэня трагедыйнага канфлікту. Маштабнасць характараў галоўных герояў – Петрака і Сцепаніды. Зварот аўтара да эпізодаў даваеннага жыцця. Паказ прыслужнікаў акупацыйнага рэжыму. Глыбокі псіхалагізм аповесці. Мастацкая сімволіка твора. Значэнне творчасці В.Быкава для развіцця беларускай літаратуры.

Тэорыя літаратуры. Вобраз-сімвал (пачатковае паняцце). Мастацкая дэталі (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. Жывапіс: М.Будавей. «Партрэт В.Быкава»; М.Данцыг. «Партрэт В.Быкава»; А.Кашкурэвіч. Ілюстрацыі да аповесцей Васіля Быкава «Пайсці і не вярнуцца», «Яго батальён»; Г.Паплаўскі. Ілюстрацыі да аповесцей Васіля Быкава «Дажыць да світання», «Сотнікаў»; У.Тоўсцік. «Васілю Уладзіміравічу Быкаву прысвячаецца»; «Васілёва зорка»: альбом. Кінамастацтва: «Знак бяды» (рэжысёр М.Пташук).

Уладзімір Караткевіч. Раман «Чорны замак Альшанскі» (5 гадзін). Звесткі пра жыццё і творчасць пісьменніка (з абагульненнем раней вывучанага). «Чорны замак Альшанскі». Праблематыка твора. Гісторыя і сучаснасць у рамане. Антон Косміч як носьбіт ідэі гуманнасці і

патрыятызму. Адлюстраванне непераможнасці добра і чалавечнасці. Мастацкія асаблівасці твора.

Тэорыя літаратуры. Рамантычнае і рэалістычнае адлюстраванне жыцця ў літаратуры (паглыбленне паняццяў). Гістарычны раман.

Мастацтва. Музыка: Я.Глебаў. Раманс «Любы мой»; Л.Мурашка. Раманс «Дагарэў за брамай небакрай»; Д.Смольскі. Опера «Сівая легенда». Скульптура: С.Вакар. «Пісьменнік У.Караткевіч». Жывапіс: Л.Дударэнка. «Беларускія пісьменнікі. Васіль Быкаў, Уладзімір Караткевіч, Ніл Гілевіч». Кіна- і тэлемастацтва: тэлеспектакль «Лісце каштанаў»; фільмы: «Будзь шчасліва, рака» (сцэнарыст У.Караткевіч), «Быў, ёсць, буду» (сцэнарыст і рэжысёр Ю.Цвяткоў), «Кніганошы» (рэжысёр У.Траццянкаў), «Ладдзя распачы» (рэжысёр Л.Тарасаў), «Лісце каштанаў» (рэжысёр У.Забэла).

Міхась Стральцоў. Апавяданне «Сена на асфальце» (2 гадзіны). Звесткі пра жыццё і творчасць пісьменніка. «Сена на асфальце». Тэматыка, ідэйны пафас. Эцюды-ўспаміны пра маладосць, каханне, жыццёвыя праблемы і клопаты. Вобраз аўтара-апавядальніка і іншых герояў твора. Адметнасць кампазіцыі. Лірызм стылю. Прырода ў творы.

Тэорыя літаратуры. Унутраны маналог як сродак раскрыцця характараў герояў.

Ніл Гілевіч. Вершы «Край мой беларускі, край!..», «Ах, якая над Гайнай купальская ноч!..», «Страціў слова, страціў спадчыннае слова...»; раман у вершах «Родныя дзеці» (4 гадзіны). Звесткі пра жыццё і творчасць паэта. Лірыка. Любоў да Бацькаўшчыны, клопат пра яе лёс, шанаванне роднай мовы, захаванне культурнай спадчыны, паэтызацыя прыроды – асноўныя тэмы паэзіі Ніла Гілевіча. Глыбокі лірызм, песеннасць вершаў, фальклорныя матывы ў лірыцы паэта.

«Родныя дзеці». Праблематыка твора. Вобраз галоўнага героя Сцяпана Вячоркі. Другарадныя вобразы і іх роля ў творы. Сюжэтна-кампазіцыйная структура. Значэнне лірычных адступленняў.

Тэорыя літаратуры. Раман у вершах.

Мастацтва. Жывапіс: М.Андруковіч. «Лагойскі краявід»; М.Бушчык. «Відная ноч». Графіка: А.Лапіцкая. «Гучаць над Палесsem старажытныя песні». Музыка: Э.Зарыцкі. Песня «Палыновая ростань» (словы Н.Гілевіча); Л.Захлеўны. Песня «Сонца ў азерцы» (словы Н.Гілевіча); І.Лучанок. Песня «Я хаджу закаханы» (словы Н.Гілевіча); Э.Ханок. Песня «Вы шуміце, бярозы...» (словы Н.Гілевіча); «Аksamітавы вечар»: кампакт-дыск; «Нашы песні»: кампакт-дыск (ансамбль «Сябры»).

Іван Чыгрынаў. Апавяданне «Дзівак з Ганчарнай вуліцы» (1 гадзіна). Звесткі пра жыццё і творчасць пісьменніка. «Дзівак з Ганчарнай вуліцы». Памяць мінулай вайны і лёс старога лесніка Дземідзёнка. Вобраз героя-апавядальніка.

Іван Навуменка. Апавяданне «Сямнаццатай вясной» (1 гадзіна). Звесткі

пра жыццё і творчасць пісьменніка. «Сямнацатай вясной». Паказ лёсу моладзі ў гады вайны з фашызмам. Раскрыццё ў творы характараў Цімоха, Стасі і іншых герояў. Эмацыянальнасць зачыну апавядання, лірызм аповеда. Сімвалічнасць вобразы бэзу.

Тэорыя літаратуры. Сюжэт, элементы сюжэта (паглыбленне паняццяў).

Рыгор Барадулін. Вершы «Неруш», «Яна адна, зямля вякоў...», «Бацьку», «Заспаная раніца мжыстая...», «Чалавек не ўзнікае так...» (3 гадзіны). Звесткі пра жыццё і творчасць паэта. Паэтычныя вобразы Радзімы, зямлі бацькоў і беларускага народа ў паэзіі Рыгора Барадуліна. Услаўленне роднага слова як духоўнай святыні. Роздум пра сэнс чалавечага жыцця і павязь пакаленняў. Асабістае і агульначалавечае ў вершах паэта. Асаблівасці паэтычнага майстэрства Рыгора Барадуліна.

Тэорыя літаратуры. Мастацкія тропы: метафара, сінекдаха, перыфраз (паглыбленне паняццяў).

Алесь Разанаў. Вершы «Радзіма...», «Кожны народ мае...», «У крузе», «Спадчына», «Горад» (1 гадзіна). Звесткі пра жыццё і творчасць паэта. Філасофска-інтэлектуальны кірунак творчасці: суадносіны агульначалавечага (быццёвага) і нацыянальна-гістарычнага (асабістага). Тэма Бацькаўшчыны ў лірыцы паэта. Адметнасць творчай індывідуальнасці. Жанравыя і стылявыя асаблівасці лірыкі. Асацыятыўная вобразнасць. Роля Алёся Разанава ў развіцці сучаснай беларускай эксперыментальнай паэзіі.

Тэорыя літаратуры. Жанравыя пошукі сучаснай беларускай паэзіі: традыцыі і наватарства.

Георгій Марчук. Навелы «Канон Гарыні», «Канон Маці» (1 гадзіна). Звесткі пра жыццё і творчасць пісьменніка. Жанравая і стылявая спецыфіка твораў. Захапляльнае падарожжа па радзіме пісьменніка, асэнсаванне жыцця палешукоў, іх традыцый. Мудрасць разумення чалавечага шчасця і іншых духоўных каштоўнасцей.

Тэорыя літаратуры. Апавяданне і навела як эпічныя жанры (паглыбленне паняццяў).

Мастацтва. Кінамастацтва: фільм «Ліст да Феліні» (рэжысёр Д.Зайцаў).

Аляксей Дудараў. П'еса «Князь Вітаўт» (2 гадзіны). Звесткі пра жыццё і творчасць драматурга. «Князь Вітаўт». Наватарскі падыход драматурга да ўвасаблення далёкага мінулага. Жанравая адметнасць твора, асаблівасці яго кампазіцыі. Вітаўт і Ягайла як вобразы-тыпы. Маральна-этычнае завастрэнне канфлікту. Праблема асабістага шчасця ў п'есе. Сцвярджанне ў творы галоўных каштоўнасцей на зямлі: любові, еднасці, згоды і міру.

Тэорыя літаратуры. Гістарычная драма.

Мастацтва. Тэатральнае мастацтва: спектаклі «Князь Вітаўт» (рэжысёры В.Раеўскі, Б.Герлаван), «Радавыя» (рэжысёры В.Раеўскі, Б.Герлаван), «Чорная панна Нясвіжа» (рэжысёры В.Раеўскі, Б.Герлаван).

Міхась Башлакоў. Верш «Заркапад», цыкл вершаў «Радзіма...» (1 гадзіна). Звесткі пра жыццё і творчасць паэта. Свет Радзімы-Беларусі ў творчасці паэта, выяўленне пачуцця любові да зямлі бацькоў. Знітаванасць з родным краем як духоўная аснова ўнутранага свету лірычнага героя. Філасофскі роздум пра хуткаплыннасць часу і сэнс чалавечага жыцця. Задушэўнасць інтанацыі, меладычнасць, тонкі лірызм вершаў.

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА. АГЛЯД (9 гадзін)

Літаратурны працэс у Беларусі на сучасным этапе (2 гадзіны). Змяненне ролі літаратуры ў жыцці грамадства. Новая літаратурная сітуацыя. Утварэнне і дзейнасць грамадскага аб'яднання «Саюз пісьменнікаў Беларусі», яго супрацоўніцтва з пісьменнікамі іншых краін свету. Творчасць пісьменнікаў-землякоў. Літаратурна-мастацкая перыёдыка (часопісы «Полымя», «Маладосць» і іншыя выданні).

Паэзія (у межах агляду вылучаюцца аўтары і творы на выбар педагогічнага работніка) (2 гадзіны). Паглыбленне агульначалавечага, маральна-філасофскага, гуманістычнага зместу лірыкі, яе грамадзянска-публіцыстычнага і індывідуальна-асобаснага пачаткаў у творчасці Янкі Сіпакова, Юрася Свіркі, Генадзя Пашкова, Міхася Пазнякова, Раісы Баравіковай, Мар'яна Дуксы, Уладзіміра Карызны і іншых аўтараў. Разнастайнасць творчых індывідуальнасцей у сучаснай паэзіі: Алесь Бадак, Навум Гальпяровіч, Мікола Мятліцкі і іншыя паэты. Наватарства ў галіне вершаванай формы і іншыя мастацкія пошукі сучаснай паэзіі (Людміла Рублеўская, Віктар Шніп і іншыя паэты).

Проза (у межах агляду вылучаюцца аўтары і творы на выбар педагогічнага работніка) (4 гадзіны). Тэматыка і сацыяльна-філасофская праблематыка сучаснай прозы. Асэнсаванне пісьменнікамі стасункаў асобы і грамадства, повязі часоў і пакаленняў: Уладзімір Сцяпан. Навела «Адна капейка», Іван Чыгрынаў. «Вяртанне да віны», Іван Навуменка. «Вір», Янка Сіпакоў. «Кулак» і іншыя творы.

Драматургія (у межах агляду вылучаюцца аўтары і творы на выбар педагогічнага работніка) (1 гадзіна). Асноўныя тэндэнцыі ў развіцці беларускай драматургіі на сучасным этапе. Узмацненне цікавасці да гістарычнага мінулага ў творчасці Уладзіміра Бутрамеева, Раісы Баравіковай і іншых аўтараў. Новыя мастацка-эстэтычныя тэндэнцыі ў сучаснай беларускай драматургіі (Ігар Сідарук, Пятро Васючэнка і іншыя творцы). Сучасная драматургія і тэатр.

Паўтарэнне і падагульненне вывучанага за год (1 гадзіна).

Спіс твораў для завучвання на памяць

Міхась Стральцоў. Урывак з аповядання «Сена на асфальце» (пачынаючы са слоў «О зямля! Ты даеш нам тугу па небе...» і да слоў «...гэта ўсё ж лепш, чым не любіць нічога»).

Ніл Гілевіч. Верш «Ах, якая над Гайнай купальская ноч!...».

Рыгор Барадулін. Верш «Чалавек не ўзнікае так...».

Верш з сучаснай беларускай паэзіі (на выбар вучняў).

Спіс твораў для дадатковага чытання

Паэзія

Зборнік «Краіну родную люблю».

Зборнік «Мая Радзіма».

Міхась Башлакоў. Зборнік «Далеч вячэрняя».

Навум Гальпяровіч. Зборнік «Святло ў акне».

Васіль Зуёнак. Зборнік «Лета трывожных дажджоў».

Анатоль Зэкаў. Зборнік «Белае сонца бяроз».

Казімір Камейша. Зборнік «Гордзіеў вузел».

Уладзімір Карызна. Зборнік «Доля – Русь наша Белая».

Дзмітрый Марозаў. Зборнік «Вачыма сэрца».

Генадзь Пашкоў. Зборнік «У далонях свету».

Алесь Пісьмянкоў. Зборнік «Я не памру, пакуль люблю».

Людміла Рублеўская. Зборнік «Замак месячнага саява».

Віктар Шніп. Зборнік «Першы папяровы снег».

Проза

Генрых Бэль. «Дом без гаспадара» (ва ўрыўках).

Васіль Быкаў. «Сотнікаў».

Янка Брыль. Зборнік «З людзьмі і сам-насам».

Алесь Адамовіч, Янка Брыль, Уладзімір Калеснік. «Я з вогненнай вёскі...».

Алесь Жук. «Душа над чыстым полем».

Віктар Карамазаў. «Крыж на зямлі і поўня ў небе».

Георгій Марчук. «Давыд-гарадоцкія каноны» (2-3 навелы).

Іван Навуменка. «Вераніка».

Іван Чыгрынаў. «У ціхім тумане».

Эрнэст Хэмінгуэй. «Стары і мора».

Іван Шамякін. «Гандлярка і паэт».

Драматургія

Аляксей Дудараў. «Радавыя».

Іван Чыгрынаў. «Следчая справа Вашчылы».

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці вучняў XI класа

Ведаць:

аўтараў, назвы і змест праграмных твораў;

этапы развіцця беларускай літаратуры;

асноўныя эпохі і напрамкі развіцця літаратуры;

асноўныя звесткі пра жыццёвы і творчы шлях пісьменнікаў;

выяўленчыя сродкі мастацкай выразнасці мовы;

звесткі па тэорыі літаратуры, неабходныя для аналізу мастацкага твора;

творы для завучвання на памяць;

умець:

выразна, у патрэбным тэмпе чытаць уголас літаратурны твор з улікам родавых, жанравых і стылявых адметнасцей на аснове самастойнай інтэрпрэтацыі аўтарскай пазіцыі;

вызначаць тэматыку, праблематыку літаратурнага твора;

характарызаваць літаратурнага героя;

аналізаваць прыёмы раскрыцця характару ў мастацкім творы;

выяўляць аўтарскую пазіцыю;

выяўляць асноўныя адметнасці стылю (творчай індывідуальнасці) пісьменніка;

аналізаваць і інтэрпрэтаваць мастацкі твор, выкарыстоўваючы звесткі па гісторыі і тэорыі літаратуры;

самастойна ацэньваць вывучаныя творы з улікам іх мастацкай спецыфікі і абгрунтоўваць гэту ацэнку;

суадносіць мастацкую літаратуру з грамадскім і культурным жыццём, раскрываць канкрэтна-гістарычны і агульначалавечы змест вывучаных літаратурных твораў;

весці дыялог па прачытаных творах, улічваць чужы пункт гледжання на твор і аргументавана адстойваць сваё меркаванне;

рыхтаваць разгорнуты адказ на праблемнае пытанне;

даваць водгук на самастойна прачытаны літаратурны твор і на творы іншых відаў мастацтва, выказваючы свае адносіны да герояў і падзей;

самастойна пісаць сачыненне на прапанаваную тэму;

рыхтаваць паведамленне, рэферат і іншыя віды работ;

складаць план і канспект літаратурна-крытычнага артыкула;

карыстацца рознага роду даведачна-інфармацыйнымі крыніцамі;

валодаць:

навыкамі абагульнення, сістэматызацыі і супастаўлення вывучанага, выяўлення адметных рыс характару герояў, тыповага ў іх паводзінах, стаўленні да жыцця;

уменнямі і навыкамі вуснага і пісьмовага маўлення, лагічнага выказвання думак, дастатковым запасам маўленчых сродкаў;

навыкамі параўнання літаратурных твораў з творамі жывапісу, музыкі, тэатра і іншых відаў мастацтва;

рознымі відамі літаратурна-творчай дзейнасці (напісанне сачынення, даклада, рэферата, водгуку, рэцэнзій);

навыкамі работы з навукова-крытычнай і даведачнай літаратурай па пэўнай тэме (літаратурна-крытычныя артыкулы, слоўнікі, даведнікі, энцыклапедыі, інтэрнэт-рэсурсы).